

А. П. Федорук,
здобувач кафедри економічної політики,
Національна академія державного управління При Президентіві України

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ: ПРОБЛЕМИ, НЕДОЛІКИ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена проблемам формування та виконання місцевих бюджетів, зокрема важливим напрямом удосконалення бюджетного механізму економічного зростання участині розвитку програмно-цільового методу планування бюджету є забезпечення ефективного управління видатками, які мають перспективний характер, зокрема щодо планування, управління, моніторингу, контролю та звітності шляхом запровадження класифікації бюджетних програм відповідно до їх спрямованості та встановлення вагових коефіцієнтів згідно з загальнодержавними пріоритетами, а також приведення у відповідність з програмно-цільовим методом термінологій у цій сфері.

The article is sanctified to the problems of forming and implementation of local budgets, in particular by important direction of improvement of budgetary mechanism economic an increase is in part of development of programmatic-having a special purpose method of planning of budget providing of effective management charges that have perspective character, in particular, in relation to planning, management, monitoring, control and accounting by a way input of classification of the budgetary programs in accordance with their orientation and establishment of weigher coefficients according to national priorities, and also bringing to conformity with the programmatic-having a special purpose method of terminology in it to the sphere.

Ключові слова: економіка, бюджетна політика, фінансові ресурси, надходження коштів, доходи, податки, видатки.

Key words: an economy, fiscal policy, is financial to the resource, receipt of money, profits, taxes, charges.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМ. ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ МАЄ ВИРІШАЛЬНУ РОЛЬ ДЛЯ ДЕРЖАВИ

На сучасному етапі розвитку нашої держави необхідно удосконалювати функції органів законодавчої і виконавчої влади та фінансових органів стосовно бюджету та методів, що використовують ці органи у процесі управління бюджетними ресурсами і відносинами, які виникають під час руху бюджетних потоків.

На сьогодні фінансова ситуація в Україні потребує розвитку бюджетного менеджменту, який являє собою комплекс принципів, методів, функцій, прийомів і засобів, направлених на ефективне та цільове використання бюджетних ресурсів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ, ТА ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ПИТАНЬ

Дослідженням проблем бюджетного менеджменту присвячені праці С.А Вегерк. А.Б. Ісмаїлової, Т.В. Жибер, С.О. Левицької, Л.Д. Сафонові. О.А. Самогіїкіної, І.Я. Чугунова та інших економістів [7]. Проте дані наукові дослідження стосуються окремих складових бюджетного менеджменту, тому нашим завданням є комплексне вивчення суті проблем бюджетного менеджменту на сучасному етапі розвитку України та визначення основних напрямів удосконалення управління бюджетними ресурсами країни.

Але у вітчизняній науковій літературі ця проблематика ще не стала об'єктом для ґрунтовних досліджень, що зумовлює актуальність даного дослідження.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Завданням статті є систематизація та поглиблення науково-теоретичних положень бюджетного менеджменту на сучасному етапі розвитку України на основі аналізу сучасної системи управління бюджетом.

Досягнення вказаної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань: поглибити теоретико-методичні засади формування бюджетної політики; розкрити особливості організації і реалізації бюджетного процесу в Україні; здійснити аналіз використання програмно-цільового методу в управлінні видатками бюджету в Україні: проаналізувати проблеми реалізації бюджету за попередні роки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічні тенденції й наслідки світової фінансової кризи показали необхідність удосконалення управління бюджетними ресурсами і відносинами, які виникають в процесі руху бюджетних потоків. Від якості та своєчасності прийняття рішень з питань формування дохідної частини бюджету, проведення податкової політики, державних видатків та міжбюджетних відносин залежить збалансованість державних фінансів, рівень ефективності державного регулювання економічних процесів.

Структурні елементи бюджетного менеджменту, а саме: бюджетне планування організація виконання бюджету, облік виконання бюджету та звітність, контроль за виконанням бюджету повинні зіграти роль регуляторів на різних етапах бюджетного процесу.

Бюджетному плануванню держави передують підготовча робота, що включає в себе: розробку основних прогнозних макропоказників соціального і економічного розвитку України на плановий рік; розробку і затвердження Постанови Верховної Ради України "Про основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний рік"; аналіз виконання бюджету за минулий рік, і очікуване виконання бюджету в поточному році та підготовку інструктивних листів про особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний рік

Основним принципом державотворення є те, що функції держави, які на неї покладаються конституцією країни, виконуються за рахунок Державного і місцевих бюджетів. Виконання основних функцій держави здійснюється завдяки розробці і реалізації державної бюджетної політики.

Бюджетна політика є системою заходів і дій органів влади в галузі управління бюджетним процесом на основі концепції розвитку бюджетних відносин у складі загальної економічної політики, спрямованої на реалізацію поставлених завдань і цілей з економічного та соціального розвитку. Вона має сприяти державній підтримці зростання економіки, створенню умов для залучення інвестицій, проведенню протекціоністської політики відносно вітчизняних товаровиробників. Стратегічною метою бюджетної політики є забезпечення фінансової і соціальної стабільності в країні.

Бюджетна політика держави здійснюється через функціонування бюджетного механізму. Під бюджет-

ним механізмом розуміють сукупність засобів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин та забезпечення належних умов для економічного і соціального розвитку країни. До складу бюджетного механізму слід включати бюджетне планування і регулювання (програмно-цільовий метод, методологічні засади організації міжбюджетних відносин), фінансові показники, нормативи, ліміти, резерви, пріоритети, принципи і функції, методи, технології (алгоритм) та інструменти державної бюджетної політики [3].

До інструментів, через які здійснюється бюджетна політика, належать: щорічні послання Президента України до Верховної Ради України, Програма економічного соціального розвитку України, щорічні Бюджетні резолюції Верховної Ради України (з 2003 року — Основні напрями бюджетної політики), закон про Державний бюджет, закон про виконання Державного бюджету, бюджетні програми всіх рівнів.

За останні роки (2004—2009) бюджетна політика в Україні під впливом політичних та організаційних чинників зазнала значних змін. При цьому вона не відзначалася стабільністю та послідовністю. Зміни у складі урядових команд призводили не тільки до запровадження різних важелів її реалізації. Суттєві корективи вносилися також у визначення цілей та пріоритетів бюджетної політики. Це стало основою різноспрямованого її впливу на розвиток економіки та розв'язання соціальних проблем в Україні.

У 2007 році розпочато перехід до нової моделі бюджетної політики. Заплановано провести стабілізаційні заходи щодо підвищення ефективності розвитку державних фінансів, а також активізувати бюджетну політику з метою прискорення інвестиційної діяльності.

У визначенні напрямів удосконалення бюджетної політики важлива роль належить формуванню її цілей, а також першочергових завдань, які потребують розв'язання. Згідно з Бюджетною стратегією на 2008—2010 роки (Прогнозом показників Зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2008—2010 роки), схваленою Постановою Кабінету Міністрів України від 25 вересня 2006 року № 1359, стратегічною метою є "побудова конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграція в європейське співтовариство". А до стратегічних цілей бюджетної політики віднесено досягнення високої якості життя громадян, конкурентоспроможності економіки, встановлення ефективної та справедливої влади, створення інтегрованої у глобальні процеси та шанованої у світі держави [7].

Урядом були прийняті положення, тобто конкретні показники, які відображають рівень життя, досягнутий у розвинутих країнах. При цьому завдання з розвитку економіки відіграватимуть роль засобів реалізації поставленої мети. За таких умов перетворення в економічній сфері і повинні спрямовуватися на розв'язання гострих соціальних проблем, що існують в нашій країні. Тому слід взяти курс на формування конкурентоспроможної й водночас соціально орієнтованої економіки [5].

Досягнення головної мети бюджетної політики передбачає збільшення реальних доходів громадян, поліпшення якості товарів і послуг, що надаються населенню, створення належних умов для здобуття освіти, охорони здоров'я, підвищення культури, захисту конституційних прав, охорони навколишнього природного середовища та ін. Для розв'язання таких завдань потрібно забезпечити поступальний розвиток підприємницької діяльності, прискорення економічного зростання, досягнення повної зайнятості, стримування інфляції, активізацію інвестиційної діяльності тощо.

Зрозуміло, що бюджетна політика не спроможна розв'язати всі перелічені проблеми. Тому вона повинна, з одного боку, націлюватися на забезпечення сприятливих умов для їх розв'язання силами бізнесу та працездатної частини населення. З іншого — взяти на себе фінансування програм, яке неможливо здійснити без участі держави.

Існує є проблема реалізації бюджетної політики через Державний бюджет, що пов'язано з недоліком бюджетного процесу в Україні. А саме:

- недосконалість правової регламентації бюджетного процесу, у тому числі: а) бюджетний процес лише частково обмежує можливості законодавчої влади переглядати доходи і видатки Державного бюджету у бік збільшення; б) відсутність чіткого визначення предмета першого читання проекту закону про Державний бюджет України;

- недоліки, які не пов'язані з правовою регламентацією бюджетного процесу, в тому числі: а) невідповідність проекту закону про Державний бюджет України пропозиціям Верховної Ради.

Крім того, не поодинокі випадки були, коли порушувалися терміни проходження та ухвалення проекту закону про Державний бюджет України у Верховній Раді України внаслідок загострення політичної боротьби, наявності великої кількості альтернативних пропозицій, що ускладнюють досягнення консенсусу [3]

Бюджетний процес в Україні за період 2004—2009 років також переживав свою кризу: невідповідність дійсних строків складання, розгляду та затвердження Державного бюджету на наступний рік вимогам Бюджетного кодексу України; недовиконання значної частини бюджету практично за кожен рік вказаного періоду.

Отже, за досліджуваний період (з 2004 по 2009 рік) бюджетний процес в Україні розвивався в руслі досить гострого політичного протистояння, що часто призводило до політичних криз та формування передумов для світової фінансово-економічної кризи. Особливу та вирішальну роль за 2006—2009 роки відіграла політична нестабільність в державі, адже при злагоджених антикризових діях органів державної влади ступінь впливу світової кризи можна було б набагато знизити. Саме ця ситуація привела до того, що зростав дефіцит бюджету, збільшувався державний борг, розмір соціальних виплат продовжував зростати, але досить повільно, причому реальна їх вартість збільшувалася ще повільніше, оскільки цьому сприяло знецінення національної валюти через інфляцію.

Можна виділити такі проблеми сучасного бюджетного процесу в нашій державі:

- висока концентрація фінансових ресурсів на державному рівні, що знижує значення місцевих бюджетів у вирішенні життєво важливих для населення задач;

- низька частка закріплених за територіями податкових платежів та домінуюча роль регулюючих доходів у структурі податків та зборів до місцевих бюджетів;

- діюча практика формування місцевих бюджетів, при якій збережений механізм централізованого встановлення нормативів відрахувань від бюджетоутворюючих доходів, хоча вони й знаходяться у протиріччі з принципами бюджетної децентралізації;

- тенденція встановлення видатків по вертикалі бюджетної системи без відповідного підкріплення доходної бази, що призводить до дотаційності раніше самодостатніх місцевих бюджетів [2].

Сьогодні в Україні існує надмірна політизованість бюджетних питань через відсутність стійкої парламентської більшості. Тому без вирішення цього та інших суто політичних питань досягти розв'язання складних проблем у сфері бюджету жодними економічними заходами неможливо.

Науковці відзначають, що основними напрямками вдосконалення бюджетного процесу в Україні є наступні:

- об'єктивне бюджетне планування, яке забезпечило б реальні надходження до Бюджету;

- складання та виконання цільових бюджетних програм;

- підвищення ефективності та прозорості використання бюджетних коштів;

- забезпечення дієвого бюджетного контролю на кожній стадії бюджетного процесу;

- дотримання строків складання, розгляду, затвердження, виконання та складання звітів про виконання Державного бюджету;

- зменшення до мінімуму політичних факторів під час бюджетного процесу. Бюджетний процес не обмежується лише підготовкою закону до асигнування коштів за групами статей видатків бюджетів. Це постійний процес визначення пріоритетів держави, її завдань та функцій на певному етапі, розроблення відповідних цільових програм, оцінка ефективності використання бюджетних коштів, контроль за дотриманням повноважень [4].

Особливу роль у бюджетному процесі відіграє казначейська система виконання Державного бюджету України, адже саме на базі звітності органів Державного казначейства можна зробити висновок про досягнення чи недосягнення Україною економічного і соціального прогресу, а також розробити нові форми та методи для досягнення кращих результатів у майбутньому.

Державне казначейство є головним фінансовим агентом, що має забезпечити ефективне і оперативне управління коштами. Суть основної діяльності системи органів Державного казначейства полягає в казначейському обслуговуванні Державного та місцевих бюджетів шляхом обліку надходжень до бюджету і проведення видатків відповідного бюджету через оплату рахунків

суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи розпорядникам бюджетних коштів.

Аналіз наявної в країні фінансової системи свідчить про недостатню оперативність обліку за надходженням і витрачанням бюджетних коштів, контроль за їх призначенням, тривалістю проходження виділених коштів до кінцевого споживача, слабкий взаємозв'язок між фінансовими органами в процесі виконання бюджетів різних рівнів.

Нині органи Державного казначейства України (далі ДКУ) залучені лише до процесу виконання бюджету і не беруть участі в інших етапах бюджетного процесу. Зважаючи на те, що органи ДКУ володіють широкою інформацією з усього спектра показників виконання Державного бюджету, детально аналізують дані про виконання бюджету, доцільно було б передбачати участь казначейства, поряд з іншими виконавчими органами, на етапах планування доходів і видатків бюджету, прогнозування й оцінки ефективності державних цільових програм.

Наявна тенденція до зростання залишків на рахунках розпорядників бюджетних коштів. Такий стан пояснюється тим, що з вини головних розпорядників коштів чималі суми безпідставно затримувалися на рахунках Державного казначейства України через їх несвоєчасний розподіл, відсутність належно оформленої кошторисної документації, угод на поставку матеріальних цінностей обладнання та недосконалість системи управління видатками Державного бюджету.

Основними причинами, які призводили до нагромадження зазначених залишків, були: невчасне подання головними розпорядниками до Державного казначейства України розподілів виділених коштів та інших документів (реєстрів змін до мережі і а зведених кошторисів); несвоєчасне оформлення Міністерством фінансів України довідок про зміну розпису видатків, зокрема під час здійснення видатків із резервного фонду Кабінету Міністрів України та державних капітальних вкладень [3].

Ситуація, що складається в останні роки, підтверджує, що навіть зведення ресурсів на єдиному казначейському рахунку не вирішило всіх проблемних питань, а тільки підтвердило необхідність перегляду або зміни існуючих механізмів з управління видаткової частини бюджету, перерозподілу обов'язків і відповідальності між Міністерством фінансів, Державним казначейством і розпорядниками бюджетних коштів [4].

Як позитивний момент треба відзначити, що, починаючи з 2006 р., відбулися деякі зміни у процесі виконання бюджету. Кошти від господарської діяльності бюджетних установ (власні надходження бюджетних установ) було включено до бюджету. Державне казначейство України стало центральною системою бухгалтерського обліку для бюджетних установ. Це створило базу для впровадження уніфікованих правил із реєстрації зобов'язань розпорядників бюджетних коштів і здійснення контролю органами казначейства за цим процесом, який потребував удосконалення щодо встановлення належного внутрішнього контролю на всіх етапах видатків [4].

Стратегія розвитку державного органу виконавчої влади, яким є Державне казначейство України, має

відповідати завжди його меті й політичній та економічній ситуації в нашій країні. Тому подальший розвиток системи Державного казначейства України треба пов'язати з удосконаленням наявних механізмів у таких напрямках, як: зосередження та централізація фінансових ресурсів держави в системі органів Державного казначейства; посилення з боку уряду державної влади за своєчасним та повним надходженням фінансових ресурсів до бюджету відповідного рівня та їх ефективним використанням; приведення законодавчих актів у відповідність до діяльності всіх органів Державного казначейства України.

Сучасний стан функціонування бюджетної системи України вимагає забезпечення прозорості, самостійності у процесі формування та використання бюджетів з метою підвищення ефективності державних послуг. Засобом, що дає змогу більш ефективно і прозоро використовувати бюджетні кошти, є програмно-цільовий метод бюджетування, поетапне впровадження якого відбувається в Україні з 2002 року.

В Україні останнім часом на макрофінансовому рівні почало розвиватися бюджетування — управлінська фінансова технологія, яка передбачає формування бюджетних видатків відповідно до чітко визначених довго- та середньострокових пріоритетів розвитку країни. Нині найбільш прогресивною й ефективною його формою є програмно-цільове бюджетування.

Однак, донедавна в країні у процесі формування бюджетів застосовувався постатейний (або традиційний) метод, коли видатки плануються на короткострокову перспективу — один рік, а основна увага зосереджується на поточних видатках і адміністративних потребах, які зазвичай визначаються з використанням норм та нормативів. На відміну від нього, програмно-цільове бюджетування ґрунтується на стратегічно раціональному управлінні коштами, спрямованому на вирішення соціально-економічних проблем, які стоять перед суспільством на певному етапі його розвитку, та дозволяє встановлювати безпосередній взаємозв'язок між витраченими фінансовими ресурсами і отриманими результатами. Бюджетна система с вагомою складовою розвитку економіки, від ступеня оптимальності співвідношень між елементами бюджетної системи залежить рівень збалансованості бюджетного регулювання й ефективність його впливу на динаміку соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць.

Принципам, на яких ґрунтується бюджетна система України, оптимально відповідає програмно-цільовий метод формування й виконання бюджетів. Хоча його запровадження в бюджетний процес розпочалося у 2002 році, на сьогодні він задіяний лише частково — за окремими видатками Державного бюджету.

Однак, запровадження програмно-цільового бюджетування не вимагає цілковитої відмови від кошторисної основи бюджетного планування, оскільки остання за своїм змістом не суперечить концепції його застосування, а є лише певною процедурою здійснення видатків. У даному аспекті доцільно протиставляти програмно-цільове бюджетування і постатейний метод

здійснення бюджетних видатків (останній ще називають функціональним): якщо перше є спеціально розробленим механізмом управління фінансовими ресурсами для досягнення соціально значущих цілей або вирішення пріоритетних проблем за обмежений період часу, то другий являє собою стандартизовані процедури здійснення видатків на постійно виконуваний державою функції

Соціально-економічний розвиток країни великою мірою залежить від бюджетної політики у сфері державних видатків, особливо в умовах формування ринкового середовища, коли фінансові ресурси держави обмежені. При цьому велике значення має не тільки обсяг видатків та їх оптимальна структура, яка визначає напрями використання бюджетних ресурсів, але й ефективне управління ними. В основі програмно-цільового бюджетування лежить застосування методу, який дозволяє вирішувати багатопланові проблеми сучасного суспільства в умовах множинності й суперечності цілей його розвитку з дотриманням вимог сигмності та комплексності.

Фінансовим забезпеченням видаткової частини є доходи бюджету. На даному етапі залишається проблема мобілізації коштів до бюджету для виконання державою своїх зобов'язань та функцій. Характерними для останніх п'яти років були втрата одних джерел фінансування, і у зв'язку з цим пошук інших, які б відповідали новій системі господарювання.

Протягом 2009 року в Україні зберігалася нестабільна макроекономічна ситуація, спричинена наслідками фінансово-економічної кризи, яка вплинула на виконання дохідної частини зведеного бюджету на рівні 88,8 % (порівняно з 97,3 % в 2008 році). Виконання Державного бюджету у 2009 році характеризувалося зменшенням порівняно з минулим роком обсягу надходжень у номінальному вираженні за податком на прибуток підприємств (на 31,4 %), податком на додану вартість (на 8,1 %), платою за ліцензії на певні види господарської діяльності (на 20,1 %), за податком на міжнародну торгівлю та зовнішні операції (майже вдвічі). Єдиним податковим джерелом, що продемонстрував впевнений (на 67,8 %) приріст порівняно з 2008 роком, став акцизний збір — це зростання забезпечило збільшення ставок на тютюн та тютюнові вироби, що відбулося тричі протягом року. Характерною ознакою виконання бюджету у 2009 році стало збільшення оподаткування державного сектора економіки, про що свідчить збільшення відрахування до бюджету державними підприємствами за податком на прибуток підприємств на 1,9 млрд грн. (або на 34,0 %) і доходами від власної та підприємницької діяльності на 10,4 млрд грн. (або на 48,5 %) [1].

Крім регулярних і стабільних видів бюджетних доходів, у 2009 році відбувалося надходження нетипових неповторюваних доходів, серед яких можна виділити перехід на щоквартальну сплату перерахувань надходжень від перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами Національного банку України, що виникла упродовж поточного року на додачу до сплати позитивної різниці перевищення кошторисних доходів над витратами НБУ, що виникла у 2008 році. Дохідну частину Державного бюджету

збільшено на 9,8 млрд грн. унаслідок переходу на щоквартальну сплату позитивної різниці перевищення доходів над витратами НБУ. Але це створило ризик поширення у поточному році інфляційних процесів внаслідок виникнення необхідності здійснення НБУ додаткової незабезпеченої емісії з усіма негативними наслідками для економіки держави (прискорення темпів інфляції, зриву курсу національної валюти, стрімке падіння рівня життя населення, зростання соціальної напруги у суспільстві) [6].

Стабілізація економічного становища в Україні потребує створення надійної системи надходжень до Державного бюджету України. За останні роки матеріали свідчать, що без внесення змін до системи оподаткування, вжиття радикальних заходів щодо відродження вітчизняного виробництва, упорядкування державних видатків змінити ситуацію на краще в поточному році нереально.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, бюджетна політика у сфері видатків недостатньо ефективно впливає на соціальний розвиток та економічне зростання як передумову підвищення життєво горівня та добробуту населення. Недостатньо поєднані фіскальна і стимулююча функції податкової політики потребують подальшого вдосконалення міжбюджетних взаємовідносин, які ще не повною мірою враховують економічний потенціал регіонів. В цілому, фінансово-бюджетна політика ще не відповідає достатньою мірою вимогам стратегічних завдань економічного і соціального розвитку держави.

Література:

1. Бабій Н. Стан і проблеми між бюджетних відносин в Україні / Н.Бабій // Наукові праці НДФІ. — 2008. — №4. — С. 23—25.
  2. Величко В.О. Бюджетна політика та особливості її формування в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку / В.О.Величко // Економічний вісник Донбасу. — 2010. — №1 (19). — С.83—87.
  3. Козюк Я. Проблеми формування ефективного механізму між бюджетного регулювання / Козюк Я. // Економіка та держава. — 2009. — №1. — С.100—102.
  4. Про Державний бюджет України на 2010 рік: закон України від 26 грудня 2009 року №835 [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
  5. Український вибір-огляд політичних подій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.uv.ukrainews.com/cgi-bin/6/print.pl
  6. Чугунок І.Я. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету / І.Я., І.В. Запатріна // Фінанси України. — 2008. — №5. — С. 3—14.
  7. Щербина І.Ф. Бюджет та економіка. Основні тенденції 2009 року / Щербина І.Ф., Рудик А.Ю., Зубенко І.В., Самчинська І.В., ІБСЕД, Проект "Зміцнення місцевої фінансової ініціативи", USAID. — К.: ДГВП "Зовнішторгвидав України", 2010 — 12 с.
- Стаття надійшла до редакції 19.01.2012 р.*